

# VU Research Portal

## A Confession without Pretence Text and Context of Pelagius' Defence of 417 AD

van Egmond, P.J.

2013

### **document version**

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

### **citation for published version (APA)**

van Egmond, P. J. (2013). *A Confession without Pretence Text and Context of Pelagius' Defence of 417 AD*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

### **General rights**

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

### **Take down policy**

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

### **E-mail address:**

[vuresearchportal.ub@vu.nl](mailto:vuresearchportal.ub@vu.nl)

## SAMENVATTING

### *“Een eerlijke belijdenis”*

#### *Tekst en context van Pelagius' verdediging (417 AD)*

Bij veel van ketterij beschuldigen uit de vroege kerk, zijn we voor de beoordeling van hun opvattingen aangewezen op het beeld dat hun tegenstanders schetsten. Bij Pelagius ligt dat anders. Tenminste drie van zijn geschriften zijn integraal bewaard gebleven, zij het op naam van andere auteurs. In één van deze werken, de *Libellus fidei*, gaat Pelagius in op de kwestie van zijn veroordeling wegens ketterij, door bisschop Innocentius van Rome in 417 AD. Met een uitgebreide geloofsbelijdenis verweert hij zich tegen de beschuldigingen die tot zijn veroordeling hebben geleid. De *Libellus fidei* geeft ons daarmee rechtsreeks zicht op de wijze waarop Pelagius' tegen de controversie aankeek.

Ondanks het potentiële belang van deze historische bron is er vooral in het recentere onderzoek nauwelijks aandacht aan besteed. De directe aanleiding, bronnen en context zijn nog niet in kaart gebracht. Wel blijkt het oordeel van Augustinus, dat de *Libellus fidei* een misleidend document is, veel weerklank te vinden. Verder bestaat er geen betrouwbare editie van de tekst. De bestaande edities geven versies die op woord- en zelfs zinsniveau van elkaar verschillen.

De onderhavige studie beoogt de genoemde lacunes te vullen. Allereerst door een nieuwe editie te bieden op grond van een analyse van de handschriftoverlevering (hoofdstuk 2). Omdat Pelagius' tekst werd overgeleverd op naam van Hieronymus en een enkele keer zelfs Augustinus, verwierf de *Libellus fidei* veel aanzien in de Middeleeuwen, onder meer aan het hof van Karel de Grote en tijdens de Scholastiek. Mede daardoor is de geloofsbelijdenis overgeleverd in een zowel vanuit kwantitatief als kwalitatief oogpunt indrukwekkende handschrifttraditie, met meer dan 300 manuscripten die verder kunnen worden onderverdeeld in zeven families en enkele onafhankelijke tekstgetuigen. Naar blijkt, zijn de bestaande edities op een eenzijdig deel van de handschrifttraditie gebaseerd. Aansluitend op de nieuwe editie, worden in dit hoofdstuk ook edities of reconstructies geboden van werken die direct of indirect zijn gerelateerd aan de *Libellus fidei*: Pelagius' brief aan Innocentius, de geloofsbelijdenis van Caelestius en twee geloofsbelijdenissen die zijn gebaseerd op die van Pelagius (één daarvan wordt wel toegeschreven aan Julianus van Aeclanum).

Hoofdstuk 3 biedt een verkenning van de voorgeschiedenis van en aanleiding tot het schrijven van de *Libellus fidei*. Hierin wordt betoogd dat Pelagius' veroordeling tot stand is gekomen op grond van gebrekkige informatie uit Palestina en tegenstrijdige berichten vanuit Latijns Afrika. In Palestina (het concilie van Diospolis, 415 AD) was Pelagius vrijgesproken, maar over het verloop van dat proces en de inhoud van zijn verweer bleef het Westen lang in het ongewisse. Niettemin waarschuwden twee Afrikaanse concilies Rome schriftelijk dat Pelagius onder andere de noodzaak van Gods genade loochende. Een derde brief, ondertekend door vijf Afrikaanse bisschoppen onder wie Augustinus, laat zien dat er inmiddels nieuwe informatie beschikbaar was gekomen. De brief vermeldt dat Pelagius de noodzaak van genade juist *belijdt*, maar dat hij ondervraagd moet worden over wat hij daar precies onder verstaat. De drie brieven laten zien hoe er stap voor stap meer informatie beschikbaar kwam en het besef ontluikt dat de term genade ambigu is en nader geduïd moet worden. In dat licht is het opvallend dat

bisschop Innocentius van Rome zijn veroordeling voornamelijk op de problematische brieven van de beide concilies baseert en Pelagius uitsluitend op hun gezag veroordeelt.

In hoofdstuk 4 worden de bronnen van de *Libellus fidei* verkend. Het was gebruikelijk om, wanneer men van ketterij beschuldigd werd, een geloofsbelijdenis op te stellen die de eigen rechtgelovigheid onderstreepte. Pelagius deed dat ook en hij oriënteert zich daarvoor aan de Oosterse, Niceense symbola, in het bijzonder de 'tweede geloofsbelijdenis' van Epiphanius van Salamis (374 AD). Zoals dat gebruikelijk was, redigeerde Pelagius de tekst om deze aan zijn eigen situatie aan te passen, maar hij voegde ook artikelen toe die betrekking hadden op de controverse die tot zijn veroordeling had geleid. Het gebruik van Epiphanius is opmerkelijk, omdat het om een vroegere vriend van zijn eigen tegenstander Hieronymus gaat en om een oude vijand van zijn beschermheer, bisschop Johannes van Jeruzalem. Om dezelfde reden kan het echter juist ook begrijpelijk zijn, namelijk als strategische zet.

Dat brengt ons bij hoofdstuk 5. Daarin wordt de context waarin de *Libellus fidei* tot stand is gekomen verder verkend. De klassieke perceptie van de controverse is dat Pelagius tegenover Augustinus stond. Opvallend is dat de *Libellus fidei* voor dat beeld nauwelijks steun biedt. Pelagius zelf, zo blijkt uit analyse van de tekst, zag iemand anders als zijn belangrijkste tegenstander: Hieronymus. Pelagius stemt zijn verweer steeds af op de kritiek van Hieronymus, die hij soms scherp kritiseert en soms als vertrekpunt neemt. Duidelijke verwijzingen naar Augustinus ontbreken.

Wanneer Augustinus de *Libellus fidei* als misleidend en opzettelijk ambigu bestempelt, doet hij dat omdat hij vindt dat Pelagius niet echt antwoord geeft op zijn vragen. Het punt is echter, dat Pelagius geen antwoord *probeerde* te geven op Augustinus' vragen: hij richtte zich tegen Hieronymus. Dat deze nadrukkelijk de confrontatie met Pelagius had gezocht, is bekend, maar vanwege het sterk retorische en soms ook ongeloofwaardige karakter van diens kritiek heeft zijn bijdrage aan de Pelagiaanse controverse minder aandacht gekregen dan die van Augustinus. Nu blijkt dat Pelagius, in elk geval in deze fase van de controverse, niet Augustinus maar Hieronymus als zijn belangrijkste opponent zag.

Deze studie beoogt Pelagius, waar mogelijk, weer zelf aan het woord te laten komen. Allereerst door een kritische editie van een sleuteltekst te bieden, vervolgens door analyse van enkele fundamentele vragen bij deze tekst. Hierop kan in het onderzoek worden voortgebouwd. Zo krijgen we een authentiek beeld van zijn theologie en van zijn perceptie van het krachtenveld waarin hij zich bewoog.